

Prof. Dr. August Vermeylen (1872-1945)

door

DR. GER SCHMOOK

Hoe rijk wij zijn aan edel metaal om daaruit de eigen kroon te smeden die ons aanstaat, blijkt uit de drie namen die het toeval hier heden samenbrengt: Dr. Ferd. A. Snellaert en Dr. Alf. Van de Perre, twee medici en Prof. Dr. Aug. Vermeylen, een literator-kunsthistoricus. Geen van de drie heeft het beneden zichzelf geacht de standpunten in te nemen, die zij nodig bevonden om onze gemeenschap dichter te brengen bij het doel waarvoor zij sinds eeuwen voorbestemd leek.

Wij hoeven hun denken en betrachten, hun werken en manifestaties niet aan elkaar af te wegen om onze ponden van erkentelijkheid te berekenen. Alleszins zouden zij voor elkaar eerbied opbrengen, waaraan in deze tijden zo grote nood is, want dat is precies wat voor een intellect als o.a. Vermeylen steeds geldend is gebleven, dat hij, hetzij als wereldbestormer, hetzij als praktisch bouwer aan de toekomst van een onderkomen land, hetzij als formuleerder van kordate slagzinnen die wekroepen zouden worden, nooit, in geen enkele omstandigheid, de betekenis van de inzet van voorgangers over het hoofd heeft gezien, hoe scherp en onmeedogend ook hij tekortkomingen onder wel uitgekienende woorden heeft gebracht.

Het heeft voor mij geen zin hier zijn curriculum vitae als de bolletjes van een rozenkrans door de vingers te laten glijden: naar zijn daarom niet volledig *Verzameld werk*, in al zijn verscheidenheid, zijn bedachtzaamheid en spontaneïteit kan verwezen worden, eveneens naar de analytische bibliografie van dat werk door Dr. R. Roemans en waarom hier pogen na te doen, wat velen over hem reeds geschreven hebben, vriend en vijand, wanneer daartoe bovendien slechts enkele minuten beschikbaar zijn.

Ik meen dat het voor heden aangewezen is, precies te midden van de beide medici, de levenwekker minder te zien als de kamergeleerde, dan wel als de moderne clinicus die zijn leven lang arbeidde aan de vorming van ons besef. Ik kan mij voorstellen dat het hem een vreugde moet zijn geweest – tegenover de *hunker*ing van Snellaert naar een hoger universitair leven, tegenover het

aandeel in de strijd voor de vestiging van dat universitair leven zoals Van de Perre hem actief meevoerde – geroepen te zijn om als eerste Rector Magnificus te figureren *van de vernederlandsche rijksuniversiteit* te Gent en niet te Antwerpen! In deze hoge opdracht ligt ongetwijfeld voor een strijdend flamingant veel besloten, dat te maken heeft met de uitzonderlijke, spitse begaafdheid van Vermeyleen. Werd het in se de bekroning van een universitaire loopbaan, gekenmerkt door manifeste bewondering vanwege zijn studenten voor de ongemeen boeiende, persoonlijke, analytische bewijsvoering van een docerend geleerde, de bevestiging van zijn Rectorschap betekende de afsluiting van een historische, romantische periode van een herwordend volk en de opening op grote ook onvermoede mogelijkheden. Veertig jaar zijn daarover heen nu, en andermaal veertig jaar over die andere inzet, die meer dan een literaire betekenis had, toen „*Van nu en straks*” de belichaming werd, voor ons althans, van nieuwe denk- en gevoels- en musische patronen, waardoor de generaties op gelijke hoogte zouden kunnen gaan bewegen van de ons omringende, rijke culturen, de beperktheid van ons bevolkingspotentieel in aanmerking genomen. En zie, nauwelijks een kwart eeuw na de ontbolstering overkwam het hem al alle moeite van de wereld te hebben om het expressionistische verschijnsel in zijn positieve inbreng te volgen! Zo gaan de tijden, zo gaat de wereld. Maar reeds waren wij zo ver dat een leerling als A. H. Cornette de eerste waarderingwoorden kon opbrengen voor een Paul van Ostajen, precies omdat door Vermeyleen de zin voor een fijngevoelig eclectisme gepredikt was op basis van een te eerbiedigen oprechtheid in elke kunstenaar.

Vermeyleen zou zichzelf trouwens niet graag gewaardeerd voelen boven en buiten de gemeenschap om, al was het individu hem heilig. De historische omstandigheden waarin hij zich in dat cruciale, sociaal getinte jaar 1893 bevond en de plaats waar het fatum hem gedropt heeft, Brussel, het zijn elementen in Vermeyleens begripsvorming die hem, ook mede in de traditie opgegroeid, belet hebben de „*allerindividueelste*” rol van de „*allerindividueelste*” emotie te spelen, hoe sterk de anarchistische, d.w.z. de uiterst personalistische vervoering ter verbetering van het lot van de hele mensheid hem ook aangegrepen heeft. Met Vermeyleen toch, en met al degenen die rond hem stonden, treedt Vlaanderen op het universele plan met een eigen, beheerst ingeoeffend uitdrukkingsmiddel. Richt hij zich daarna in het hoge jaar van de zo bevruchtende *Kritiek van de Vlaamsche Beweging*, naar Duitsland om zich verder te vormen, dan is het omdat hij zich in de door Frankrijk gespijste Belgische omgeving heeft kunnen laven aan de francofone,

universeel geldende cultuur, ook nadat hij in 1892 Parijs-zelf had bezocht. Het gehalte van zijn inborst, van zijn intellect is zo gedegen, voor Brussel ook nog zo zuiver, dat vreemde impulsen niet degenerend, wel activerend konden optreden, om geheel zichzelf te worden. Zo zal hij ook het verschijnsel Rusland 1917 later, in 1931, ondergaan en verwerken, terwijl hij, die een Max Rooses-van-de-oude-garde ongenadig heeft helpen bevechten, Rodenbach- en Gezelle-pleidooien blijft houden en de eerste zuiver critisch bedoelde balansen van onze letteren opmaakt, in 1912 in een oud geworden Rooses toch de leidsman wilde erkennen die er naar gestreefd heeft wat verdeeld strijden moest, op ogenblikken van nijpend gevaar of doorbraak, samen te brengen. Vermeylen is een positief ingestelde voortrekker, die het, om met Jan Romein te praten, nu reeds mede tot „erflater van onze beschaving” heeft gebracht.

Ongetwijfeld hebben wij allen, in 1914, een groot verlies geleden, toen Max Rooses, vóór augustus overleed. Heeft Vermeylen zich toen geroepen gevoeld diens rol over te nemen, op zijn intellectualistische manier, door al de pregnante eisen die de Vlaamse democratische beweging zonder onderscheid van ideologie te stellen had, te bundelen in de veel te veel vergeten brochure «*Quelques aspects de la question des langues en Belgique*», die, in november 1918 geschreven, onmiddellijk verspreid werd ten einde rond de wapenstilstand en daarna de continuïteit van de strijd ongeschonden met alle argumenten te kunnen waarborgen, in weerwil van het activisme?

Driemaal heeft Vermeylen zich ongevraagd opgeworpen als eisende partij voor ons allen: in 1896 door *Kritiek der Vlaamsche Beweging*; in 1918 door *Quelques aspects de la question des langues en Belgique*, daareven vernoemd; in 1946 door *De taak*, toen zo velen onder ons zijn plotse heengaan betreurden, precies op het ogenblik dat het hele land hem nodig had, zoals destijds Max Rooses, om de zo noodzakelijke brug te slaan over de verwoestingen die een oorlog nog weer eens had aangericht. Zijn „taak” was lang niet af. Gemeten aan zijn eigen bevindingen, en wetend dat hij de toestanden o.a. te Brussel nog steeds als gevaarlijk voor België interpreteerde, zou hij zich ongetwijfeld opnieuw strenger zijn gaan tonen. De door hem uit W.O. II verwelkomde, „nieuwe mens” beantwoordt in dit decennium geenszins aan de verwachtingen die Vermeylen gerechtigd was te stellen: de ontwikkeling van de humane Good Will, van de gemeenschapszin, zoals hij die voorzag en die zich zou moeten voltrekken onder de dwang van volgens hem niet omkeerbare materialistische verhoudingen, komt veel, inderdaad veel te traag tot haar recht, omdat de mens met zijn zich steeds vernieuwende generaties en in steeds

gedifferentieerde, ontzaglijker collectiviteiten, als scheepsel in wezen slechter is dan de kunstenaar-filosoof uit de sfeer der jaren '90, die alles zich wijzigen zag, deterministisch, en ook na een „nie wieder Krieg”-periode van hoop, die kollektief hoop deed gloeien, kon bevroeden.

Het wordt dan ook vasthouden aan de uitgebrachte ordewoorden om de „mens”-, „broeders” te helpen, die – zoals in Ahasverus-tijd – door Vermeylens-Jezus opgevorderd werden hen in hoogste nood bij te staan.

In dezer voege ligt Vermeylens modern gebleven betrachtning in de rechtstreekse verlenging van het ijveren van Snellaert, die boven eerbiedwaardige partijbekommernissen het verheven doel van de algehele culturele bevrijding van de hele bevolking, deze van de Belgische hoofdstad, Vermeylens stad, inclus, nooit uit het oog verloor. Terwijl wij Vermeylen gedenken is het, in het licht van zijn nuttige parolen, thans meer dan ooit nodig een passus uit een *meeting*tekst voor ogen te houden, uit een toespraak voor de „Vlaamsche wacht” van Brussel op 10 februari 1914, toen het er om ging, met Hugo Verriest en Alberik de Swarte (een nog eens te herdenken heraut) vast te leggen wat Vlaanderen te doen stond in verband met het onderwijs in Brussel. Vermeylens toon, wij voelen het aan, is klemmender geworden dan voorheen: er zijn immers heel wat incidenten voorgekomen tussen de zenuwachtige jaren 1910 en 1914, jammerlijke onvergeeflijke beledigingen geuit. Zijn opvordering heeft dan ook de klank van een pathetische bezwering gekregen. Zij houdt, sedertdien historisch geworden woorden in, die hun oorsprong bij Vermeylen hebben, niet bij mij, noch bij een zo waakzaam man als Burgemeester Craeybeckx. „Welnu”, poneert Vermeylen de stelling in 1910, nu zestig jaar, twee generaties geleden, „laat ons ons uiterste best doen... en *Brussel in geen geval loslaten* en opofferen.» ...

En Vermeylen gaat verder:

„O, ik zou U met heel mijn ziel” – de woorden zijn als uit Van Langendoncks hart gegrepen – „willen inprenten hoe vreese-lijk ernstig dat vraagstuk van Brussel is. Ik zeg het niet alleen tot de Vlamingen, ik zeg het tot het geheele land, want het lijdt voor mij geen twijfel, dat de toekomst der Belgische natie aan dat vraagstuk verbonden is.” „Wordt Brussel ons ontrukkt dan zal de Vlaamsche kultuur, hoe we ons ook mogen inspannen, tenslotte toch een provinciale cultuur blijven. We mogen ons niet laten onthoofden.” „Wordt Brussel heelemaal verfranscht, dan blijft ook een groot deel van de burgers verfranscht. – Geloof niet dat de Vlamingen dan ooit meester zijn te Gent – en zelfs indien dat mogelijk ware, zou de algehele vervlaamsching van Gent niet

kunnen opwegen tegen de algeheele verfransching van Brussel."

Er ligt dan wel een taak voor ons allen, nu nog: Brussel onder geen beding „los te laten", niet enkel in functie van het Belgisch staatsverband, wat een discussie apart is, maar terwille van Brussel zelf als entiteit. Het zal de verdienste van August Vermeylen in lengte van dagen blijven, dat hij in het representatieve klimaat van de Maeterlincks, de Lemonniers, de Verhaerens, de Eekhouds, in de sedert eeuwen, door infiltratie burgerlijk ondermijnde vesting de rechte, de rechtlijnige koers heeft gehouden, in weerwil van persoonlijke, sterke francofone, ja Waalse vriendschappen, waarbij hem de eer toekomt door een precieze keuze van het onderwerp van zijn in het Nederlands gestelde proefschrift voor de U.L.B. over Jan van der Noot – aan de verhandeling wordt door specialisten nog niet voorbijgegaan – zijn generatie in de aanvoeling van de poëtische essentie in renaissancistische dichtwerken voor te zijn geweest.

De onmiddellijk driest achter hem aanstormende lichtung heeft hem, door de pen van André de Ridder wel eens het verwijt gemaakt dat hij in bepaalde periodes van zijn invloedrijke bestaan, scheppend, ontgoochelde door een geremde frequentie in zijn publikaties. Het was dan vooral in de tijd dat hij zich als hoogleraar bezon op de kunsthistorie en de basis legde voor zijn grote bij herhaling hernomen synthese over de oude kunst *Van de catacomben tot El Greco*, terwijl kleine monografieën ontstonden, confrontaties met figuren die hem als problemen aanspraken en die hij met zijn kritische geest zo sterk benaderde, ook in onmisbaar geachte interpreterende geschriften dat hij zich geheel in woord en beeld inleefde, op gevaar van het niet-bevroede plagiaat af. Hij was nochtans niet de man van de verstrakte formule, al kon hij zichzelf op afstand van jaren tekstueel citeren, zonder bron! Hij hernam soms zijn met fijne pen haast calligrafisch geschreven teksten op kleine vlakten woordelijk en drong zijn neerschrift samen om de stoornis van een wijdse open ruimte op het blanco vlak te ontgaan. Improviseren deed hij niet.

Spaarzaam in de bewoordingen, zo ontpopte hij zich niet als schilder van taferelen, wel als etser, als snijder van menselijke profielen en geestelijke landschappen, waarin de lezer graag de juiste toets van de meester herkent. Deze beheersing heeft hem er voor behoed zich dithyrambisch aan het „schrijven om het schrijven" te zetten; hij sprak ook niet gemakkelijk, het gelezen betoog – behoudens zijn doceren – had ook iets scherp, doordringends, dat sommigen vluchtten. Is het door dat gebrek aan communicatieve warmte met de Brusselse bijsmaak van de spot, dat hem belet heeft romans te schrijven, die van hem, allicht ten onrechte,

verwacht werden. Het lag eenvoudig niet in zijn aard dergelijk werk te leveren en het mag als een bewijs van uiterste zelfkennis gelden, dat hij zich weerhouden heeft, maar, dan ook dat bracht, wat hij werkelijk kon, soms uit zichzelf, wanneer de nood waaraan wij leden hem tot belijdenis dwong, of wanneer hij tot een uitspraak aangezocht werd en zich dan, van zijn getuigenisplicht weer beheerst en met groeiend gezag kweet.

Zeer jong heeft Vermeylen zijn jeugdvriend Lodewijk de Raet eens geschreven, met nadruk nog wel, „er blijft nog te doen voor de Vlaamsche letterkunde, wat de oude meesters voor de Vlaamsche schilderkunst gedaan hebben.” Het is mij alsof in dit zinnetje van de vijftienjarige het besef doorklinkt, dat de bestaande continuïteit de eeuwen over geldend voor de kunstbeoefening door onze historische tegenheden en vreemde bezettingen voor Vermeylen niet opging voor de literatuur, allerminst voor de sectie toneel. Dit besef van zijn jeugdijaren is de stimulans voor zijn leven en wij mogen ons gelukkig achten een zo schitterende loopbaan voor ons geleidelijk te zien ontbloeien : van geleerde, van professor, van auteur, van politicus, van genierter, van organisator, van voorzitter van tal van verenigingen, van congressen, van organisaties en bestuurslichamen in dienst van onze collectieve vervolmaking, zodat wat op zijn gedragingen in geschriften als momentele kritiek is aan te rekenen, de betekenis van zijn persoonlijkheid in haar geheel niet aantast. Zou hij in de rij van de grote figuren, die onze toekomst schragen, zelf de plaats van origineel denker niet opvorderen, – onze evolutie staat pas aan het begin van haar volle mogelijkheden – hij beheerst deze ontwikkeling zo psychologisch als intellectualistisch, als naar het getuigende woord en met scherpe, doordringende blik gedurende vele decennia. Zijn gestalte met voorovergebogen hoofd, scherpe neus, was uniek. Imponerend. Gevreemd.

Ik kan mij best voorstellen, dat wie zijn leerlingen zijn geweest, hem niet zozeer met vertedering dan wel met onstuimige bewondering gadesloegen, enigszins beangstigd om het spontane, soms verbijsterende oordeel. Op een heel persoonlijke wijze wandelt Vermeylen als oudere b.v. door de kamers die in Brulez' *Woningen* zijn opgesteld en in de moeizaam opgebouwde en voltrokken sleutelroman *Twee vrienden* gunt hijzelf een aanvaardbare kijk op de filosofische en maatschappelijke problemen die aan de lustig opgroeiende generatie van een „Nouvelle époque”, de generatie daarvoor, gesteld werden. Releverende confrontatie alleszins, daar waar tussenin staat het portret dat Arthur H. Cornette in 1914 ontwierp; wanneer deze voor het eerst in ons land, als jongere, entoesiast getuigenis wilde afleggen over de wijze waarop de niets

ontziende leermeester de jeugd het verstand kritisch, buiten alle heldenverering om, had leren scherpen. Het was een weldaad, laten wij hopen voor eeuwen.

Het is een positivist die spreekt, beheerst door schoonheidsvisioenen, er van dromend in een naar rechtvaardige principes georganiseerde wereld-van-welvaart (die er nog lang niet was) deze schoonheid opnieuw te zien en te horen ontluiken om er zovelen te laten van genieten als voor genieten voorbestemd kunnen zijn door eigen aanleg, gecultiveerd onder optimale voorwaarden voor elkeen, om al lezend, al kijkend, al reizend, al etend, al levend, te beginnen met elke Vlaming, waar hij ook wone.

Toen op een gegeven ogenblik in het jonge bestaan van het „Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven” te Antwerpen gestatueerd diende te worden over zijn aard en inslag, is het mede de Voorzitter van de Vereniging van Vlaamse letterkundigen, Prof. Dr. A. Vermeylen geweest die de instelling voorbestemd heeft om te worden de wetenschappelijke opslagplaats die zij in verloop van tijd is kunnen worden. Ik meen gerechtigd te zijn bij de poging tot synthetisering van zijn betekenis voor ons allen, hem ook hiervoor heden een eregroet te mogen brengen, des te meer omdat wij allen, in onze verscheidenheid en complexiteit, van waar ook komende, dankbaar zijn tot in lengte van dagen. Daar liggen de bouwstenen voor ons Vlaming- en Nederlander-schap, voor onze Europese inbreng tot een peiswillend wereldburgerschap dat geen onrecht duldt, waar ook. Naar die groei toe is Vermeylen een onmisbare, ook onverdelgbare grondvest, zodat én erkenning én erkentelijkheid gebod moet zijn voor elke jonge, moderne mens.

15/16.2.1972